

Bogdándi Zsolt

Egyháztörténeti adatok a kolozsmonostori konvent fejedelemségkori jegyzőkönyveiből A jezsuiták és a kolozsmonostori egyház

A kolozsmonostori bencés konvent szekularizáció előtt vezetett jegyzőkönyvei Erdély középkori történetének talán legjelentősebb forráscsoportját alkotják, anyaguk Jakó Zsigmond általi közlése¹ óta, az elvártnál talán kisebb mértékben, de beépültek a történettudományi „köztudatba”. Nem mondható el ugyanez az 1556 utáni, két évtizedes átszervezést követően újra vezetett hiteleshelyi protocollumokról. Egyrészt értelemszerűen azért, mert csak igen kis részük látott eddig napvilágot,² másrészt ezek a kötetek, lényegében Szolnok-Doboka vármegye monográfusait³ és néhány kortársukat követően – bizonyára a történelmi materializmus merőben más irányú érdeklődése miatt is –, feledésbe merültek, és csak az utóbbi években, évtizedben kerültek ismét a történeti kutatás látókörébe. Így korántsem csodálkozhatunk azon, hogy az 1575 után Kolozsvárra beköltözött konvent világi requisitorainak protocollumai egyháztörténeti forrásokként sem kerültek hasznosításra. Egyedüli kivételt ezalól tudomásunk szerint a *Monumenta Antiquae Hungariae* folytatásaként 1995-ben Szegeden megjelent *Jezsuita okmánytár* két kötete jelenti, amelyben néhány jezsuita vonatkozású szöveget közöltek a konvent egyik protocollumából.⁴ Az alábbiakban ezeket egészítjük ki a jezsuiták kolozsvári és kolozsmonostori működésére, illetve a kolozsmonostori katolikus egyház történetére vonatkozó adatokkal, a konvent fejedelemségkori jegyzőkönyveiből.⁵ A fellelt egyháztörténeti adatokat tartalmi szempontok alapján csoportosítottuk, aszerint, hogy azok a jezsuiták birtokszerzéseire, a rendhez köthető egyes személyekre vagy pedig a katolikus egyház (többnyire kolozsmonostori) intézményeire

Bogdándi Zsolt (1977), PhD, tudományos munkatárs, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Jakó Zsigmond Kutatóintézet, Kolozsvár, bogdandi.zsolt@eme.ro.

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Köszönöm kollégáim, Fejér Tamás és Gálfi Emőke segítségét.

¹ *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei I–II. (1289–1556)*. Kivonatokban közzétesszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. Akadémiai Kiadó, Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17.)

² *A kolozsmonostori konvent fejedelemség kori jegyzőkönyvei I. 1326–1590*. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közzétesszi Bogdándi Zsolt. EME, Kvár 2018. (Erdélyi Történelmi Adatok X. 1. A továbbiakban: KmFjkv)

³ Kádár József–Tagányi Károly–Réthy László–Pökoly József: *Szolnok-Doboka vármegye monographiája. I–VII*. Deés 1901–1905.

⁴ *Jezsuita okmánytár I/1–2. Erdélyt és Magyarországot érintő iratok 1601–1606*. Szerk. Balázs Mihály–Kruppa Tamás–Lázár István Dávid–Lukács László. Szeged 1995. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 34.). A továbbiakban: JezsOkm. A közölt szövegek (18., 182., 206., 355. szám alatt) mindenike a konvent 15. jegyzőkönyvéből származik, és nem a 16.-ból, mint ahogy az oklevelek alatt tévesen szerepel.

⁵ E kutatás során a konvent fejedelemségkori protocollumai közül a 7–29. köteteket néztük át.

vonatkoznak, illetve azokat alkalomadtán kiegészítettük más levéltárakból származó, de a konventi hiteleshely működéséhez köthető forrásokkal.

Ismeretes, hogy a jezsuita rend erdélyi megtelepítése Báthory István erdélyi fejedelemnek és lengyel királynak köszönhető, ő ismerte fel fontosságukat a katolikus hitvédelemben és az oktatásban.⁶ Az ő intézkedéseinek következményeként a jezsuiták 1579-ben előbb a kolozsmonostori egykori bencés apátság épületeibe költözhettek, majd 1581-ben Kolozsváron, a Farkas utcai egykori ferences és a közelében levő apácakolostorban leltek otthonra. A városban való megjelenésük egyáltalán nem szolgált az ekkor már zömében unitárius republica örömére, ennek egyik nyoma már a beköltözés évének őszén megjelenik a konventi jegyzőkönyvekben, amikor a várost képviselő esküdt polgárok éppen a jezsuiták beiktatásának napján tiltakoztak a konventi requisitorok előtt.⁷ Elmondásuk szerint, amikor a fejedelmi parancslevéllel a jezsuiták be akarták magukat vezetetni a puszta kolostor és a mellette levő templom, kert, a tornyok környéke és apácához birtokába, továbbá a kolozsmonostori apátság Bács, Kajántó, Tiburc, Jegenye és Bogártelke nevű birtokaiba, a város azért tiltakozott, mert a fejedelem ugyanazokkal a jogokkal adományozta a nevezett kolostort és tartozékait a jezsuitáknak, melyekkel azokat a ferences barátok bírták, ezért ha a jezsuita páterek – kiváltságaikat megsértve – valamit változtatnának, és a nevezett kolostort más joron próbálnák bírni, akkor kiváltságaikat törvényes úton megvédelmezik. Ugyanakkor azt is kijelentették, hogy a Kolozsmonostor és Kajántó korábbi patrónusaival folyt határperüket a jezsuitákkal is folytatni fogják. E jogfenntartó nyilatkozat is jelzi a város bizalmatlanságát, attól való félelmüket, hogy a fejedelmi hatalom támogatásával a lappangó katolikus bálványozás, mely egyébként már 1577-ben feltűnt a kolostorban, terjeszkedni kezd.⁸ A terjeszkedés pedig, a jezsuita rend és a kollégium anyagi alapjainak megerősítésével, városi és városon kívüli ingatlanok megszerzésével a megtelepedés után kezdetét is vette. Valamikor 1582 elején egy Török Katalin nevű nemesasszony végrendelete alapján és a rokonság tiltakozása ellenére éppen a Farkas utcában kaptak meg egy házat,⁹ a testamentumot pedig a fejedelem is jóváhagyta. Egy jóval későbbi rendelkezés szintén a Farkas utcai katolikusokról vall, és értékes adaléku szolgál az egykori jezsuita építkezések helyrajzához. 1643-ban Csapó Márton, a felesége nevében is, a Belső-Farkas utcai házának – keletről a lerombolt kolostor fala mellett a város falához vezető síkator („ab oriente quidem vici cuiusdam seu angiportus penes murum claustrali quando destructi ad moenia civitatem pertinentem tendentis”), nyugatról Szilágyi Gergely háza határolta – kétharmadát halála esetére a kolozsmonostori templom hasznára és javítására

⁶ A rend erdélyi megtelepedéséről, illetve a kolozsvári kollégium megalapításáról lásd Molnár Antal: *Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16–17. században*. L'Harmattan, Bp. 2009. 23–26; Jakó Klára: *Az első kolozsvári egyetemi könyvtár története és állományának rekonstrukciója 1579–1604*. Scriptum, Szeged 1991. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 16/1. Erdélyi könyvesházak I.) 9–11.

⁷ KmFjkv 315. sz. A kolostor és a kolozsmonostori apátságához tartozó jószágok iktatására október 17-én került sor, akkor a várost képviselő bírák és esküdt polgárok nem tettek tiltást, de ugyanazon a napon az iktatásnál is jelen levő két esküdt polgár a konventtel foglaltatta írásba tiltakozását. Az iktatásról kelt jelentés kiadása: *Monumenta antiquae Hungariae II (1580–1586)*. Edidit Ladislaus Lukács. Institutum Historicum S. I., Romae 1976. 219–225. (A továbbiakban: MAH).

⁸ Balázs Mihály: Kolozsvár és Vágsellye. Adalék a Mária kongregációk történetéhez. In: *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. EME, Kvár 2003. 9–12. Vö. Kovács András: A kolozsvári Farkas utcai templom és kolostor jezsuita korszaka. In: *Erdély reneszánsza I*. Szerk. Gábor Csilla–Luffy Katalin–Sipos Gábor. EME, Kvár 2009. 103. (A továbbiakban Kovács: *Jezsuita korszak*).

⁹ KmFjkv 352, 354. sz.

rendelte.¹⁰ Az említett sikátor valahol a mai Református Kollégium környékén húzódnak, de valószínűleg nem azonosítható a később Kovács Dezsőről elnevezett utcácskával, az egykori jezsuita kollégium épülete akkora kiterjedésű bizonyára nem lehetett.¹¹ Az idézett szövegben nyugati szomszédként említett Szilágyi Gergely talán leszármazottja volt annak a Szilágyi János kőfaragónak, aki a jezsuiták iktatásakor bizonyára Farkas utcai szomszédként jelent meg.¹²

A jezsuiták tevékenységéhez értékes adalékokkal szolgálnak azok a jegyzőkönyvi bejegyzések, amelyek a rendtagok különféle jogügyleteit tartalmazzák. Ezek között említésre méltó a kolozsvári jezsuita kollégium magisterének („magister scholae almae Societatis Jesu in collegio Claudiopolitano”), Alarh Mihálynak 1596. július 1-én tett bevallása, miszerint a kolozsvári, Monostor utcai atyai házat 280 forintért a szintén kolozsvári Luch Péternek adta el.¹³ A jezsuita levelezésekből tudjuk, hogy a családi örökség eladásából származó összegeket Alarh a kollégium szegény diákjainak segélyezésére szánta,¹⁴ ő maga pedig Rómában folytatta tanulmányait, mely útjáról naplójában is beszámolt.¹⁵ 1603-ban tért vissza előbb Kolozsvárra, majd 1604-től a gyulafehérvári jezsuita kollégiumban tanított, de még ebben az évben a fejedelmi székváros melletti vadaskertben meggyilkolták.¹⁶

Sulyok Imre kancellár két fiának, Ferencnek és Jánosnak 1598 decemberében kelt bevallása csak a jezsuiták részére való adományozás szándékát rögzítette, de utóbbiak közül a kolozsvári kollégium magyar prédikátoraként működő („sacerdote et concionatore Hungarorum Almae societatis Jesu collegii Claudiopolitani”) Ferencnek a protocollum következő lapján fennmaradt rendelkezéséből az is kitetszik, hogy e szándék milyen úton-módon valósulhatott meg.¹⁷ A testvérek közötti egyezésben Sulyok János kijelentette, hogy említett bátyjával atyai és anyai javaikon nem osztoztak meg, de most annak kérésére a Kolozs megyei Bedecsen és Inaktelkén levő közös részeket neki engedi át, és egyúttal felhatalmazza őt arra, hogy e jószágokat bárkinek elidegeníthesse. Ha pedig Sulyok Ferenc kegyessége bizonyosságként a jezsuitáknak adományozná e birtokrészeket, de a rend az országból távozni kényszerülne, akkor azok ne idegen kézre, hanem öccsére vagy annak örökösire szálljanak.¹⁸ Az adományozás létrejöttének bizonyága, hogy a szóban forgó birtokok a későbbiekben a jezsuita rend birtokaiként szerepelnek forrásainkban.¹⁹

¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL). A kolozsmonostori konvent országos levéltára. Protocolla, libri regii et stylonaria (F15 – a továbbiakban: KmProt), XXVIII. 131^v utáni számozatlan lapon.

¹¹ A Farkas utcai jezsuita építkezésekről lásd Kovács: *Jezsuita korszak* 100–109. Vö. Kovács András: *Kolozsvár, Farkas utca 12*. In: *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. EME, Kvár 2003. 255–260.

¹² Vö. 7. jegyz. Szilágyi János kőművesről lásd Balogh Jolán: *Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század*. Bp. 1985. 84.

¹³ KmProt X. 355^v

¹⁴ MAH IV. 167–169, 179–180.

¹⁵ Kiadását, a személyére vonatkozó adatok összefoglalásával lásd *Magyar utazási irodalom 15–18. század*. Vál. Kovács Sándor Iván. Jegyz. Monok István. Neumann, Bp. 2000. (<https://mek.oszk.hu/06100/06179/html/magyutaz0030001/magyutaz0030001.html>)

¹⁶ Szabó Miklós–Tonk Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*. Szeged 1992. 186. (A következőkben Szabó–Tonk: *Egyetemjárás*).

¹⁷ Az adománylevél jelzete: KmProt XV. 127^v. Kiadása: Veress Endre: *Oklevéltár a kolozsvári Báthory-egyetem történetéhez. Erdélyi Múzeum* 23. évf. 1906/5.

¹⁸ KmProt XV. 127^r

¹⁹ A bedecsi és inaktelki jószágokat 1602-ben Sulyok Ferenc adományaiként felsorolják a kollégium javai között, lásd *JezsOkm I/1*. 128–129. Ugyanabban az évben az onnan származó dézsmajövedelmeket a fejedelem a jezsuitáknak adományozta, lásd *Uo. I/1*. 112.

Egészen kis jószág, pontosabban egyetlen jobbágy megszerzéséről szól egy 1599 júniusában kelt bejegyzés, de a tartalma különösen érdekes. Két nemes, csicsói Lázár Imre és Egyed bevallása szerint Székely Ferenc nevű jobbágyukat a kolozsvári kollégium atyáitól, Kolozsmonostorról kikérték, de mivel a jezsuiták annak munkáját a sörfőzésnél nem nélkülözhetik – Maiorius Péter rektornak és a kollégium többi atyáinak közbenjárására –, 70 magyar forintért a szökevényt a jobbágyi kötelék alól felmentették, és örökre a jezsuita kollégiumnak adták.²⁰

Az előbbihez képest teljesen más jellegűek, és jóval többet értek azok a birtokszerzések, amelyek a Bánffy család egyes tagjaihoz köthetők, és jól kiegészítették a korábbi, szerényebb szerzeményeket.²¹ Ezek eredője vélhetően Bánffy Ferenc 1600 augusztusában kelt bevallása, melyből kiderül, hogy a kollégium előbbieken már említett rektora, Maiorius Péter, valamint a Körösi Ferenc és Sulyok Ferenc atyák által képviselt jezsuitáknál zálogba vetett jószágok tekintélyes hasznot hoztak. Bánffy a maga és familiárisai hadjáratra való felkészítésével, valamint a Bánffy István kezén levő magyarországi jószágok visszaváltásával indokolta a mákói és borsai birtokrészeinek 1200 forinton való lekötését, illetve ennek az összegnek szűkös határidővel, szeptember 29-ig való kölcsönzését.²² A törlesztés elmulasztásának igen valószínű esetében a jezsuiták az említett birtokokat a maguk részére foglalhatták, és azokat három évig a zálogösszeg fejében bírhatták, és hasznukat vehették. Bánffy Ferenc a jószágokat e három év alatt bármikor kiválthatta, de kikötötték, hogy a három év leteltével, ha sem ő, sem atyafiai vagy utódai nem váltanák azokat vissza, akkor örökre a szerzeteseknél és utódaiknál maradjanak. E bevallás alapján azt is gondolhatnánk, hogy e jószágok valójában nem is kerültek a jezsuiták kezére, de az ifjú Bánffy György 1600 végén kelt tiltakozása ennek ellenkezőjére utal.²³ Eszerint unokabátyja, az említett Bánffy Ferenc úgy vetette zálogba borsai részbirtokát a kolozsmonostori requisitorok előtt, hogy szándékairól a tiltakozót vagy szülőanyját, Bánffy Boldizsár özvegyét, Patócsi Erzsébetet nem is értesítette.

A Ferenc bevallásában említett Bánffy István e két településen levő jószágai nem közvetlen úton, de végül mégiscsak a jezsuiták kezére jutottak. 1600 végén egy kolozsmonostori nemes, Rakovici István állítottatott ki a konventtel oklevelet arról, hogy az elmúlt években 400 magyar forintot kölcsönzött Bánffy Istvánnak, amiért az a nevezett mákói és borsai részeit nála kötötte le, és azokkal most is rendelkezik.²⁴ Ezért e jószágokat Bánffy István azokra vonatkozó okleveleivel együtt ugyanazon az összegben elzálogosítja a kolozsvári jezsuita kollégium szerzeteseinél, akiket a konventnél az összeget letevő Bogdán Márton nemes képviselt. Talán éppen emiatt az ügylet miatt tiltakozott 1602-ben Bánffy Gábor özvegye, Sombori Katalin, aki tiltotta mostohafiát, az említett Istvánt atyai jószágainak elidegenítésétől, a borsai részbirtoknak pedig a jezsuiták részére való elzálogosításától.²⁵ A birtokaikat a jezsuitáknál elzálogosító Bánffy családtagok sorát végül

²⁰ KmProt X. 480^v

²¹ A kolozsvári jezsuita kollégium birtokállománya 1601 elején, a mákói birtokszerzések indoklásával: „Collegium Claudiopolitanum ex sua prima fundatione facta a Serenissimo Rege Stephano, praeter collegium et templum commodum cum scholis, quae sunt in ipsa civitate Claudiopoli, habent pagos sex: Monostor, Bach, Kaianto, Tiborcz, Bogartelke et Jegenije cum piscina Sukiensi. Postea Serenissimus Sigismundus ipsius regis nepos, revocata Societate anno 1595 addidit mediam partem pagi Mako; et aliam mediam partem exceptis 8 colonis collegium emit pecunia ad evitandas molestias quae propter religionem saepius occurrebant.” JezsOkm I/1. 7.

²² KmProt XV. 37^v–38^r

²³ KmProt XV. 19^r–19^v

²⁴ Uo. 41^r–41^v

²⁵ MNL OL, DL 36406.

Péterrel és Mihállal zárhatjuk, akik a konvent jegyzőkönyvében fennmaradt bevallások szerint szintén mákói részjóságukat kötötték le a jezsuita kollégiumnak.²⁶

A kolozsvári rendház 1603. június 9-i feldúlása után az az év szeptemberében bekövetkező újabb politikai fordulat ismét lendületet adott a hosszabb távúnak gondolt berendezkedéshez, a birtokszerzésekhez.²⁷ A háborús időkkel járó nagy drágaság és éhínség egyik következménye, hogy több környékbeli birtokos hitel felvételére kényszerült a jezsuitáktól. Közéjük tartozott újbudai Nagy Gáspár, aki 1603 decemberében élelem beszerzése céljából 100 forintot kért kölcsön a jezsuita szerzetesektől, mely összeg negyedrésztét, úgymint 25 forintot már kézhez vett, a többit pedig a kolozsvári jezsuita kollégium kolozsmonostori officialisa („officialis Societatis Jesu collegii Claudiopolitani in Colosmonostra”), Gáspár presbiter által képviselt atyák hiánytalanul ígérték megadni.²⁸ Minthogy a kölcsönzött összeg visszafizetése felől biztosítani akarta a jezsuitákat, a nála többek által zálogba vetett Burjánosbuda, Diós és Kölesmező birtokbeli részeket az említett 100 forintért az atyáknál zálogosította el. Az említett Nagy Gáspár egy ugyanazon a napon kelt bevallásában cselekedete indoklásául az országot naponta sújtó csapásokat és az abból származó drágaságot hozta fel, mely miatt nemhogy idegeneket nem tarthat el, de a saját maga, felesége és kis családja szükségére is alig tudja a mindennapi ételmezt beszerezni. Ezért rokonát, néhai Gyöngyösi Péternek rábízott árváját, Zsófiát a jezsuita atyák gondjaira bízta, és átengedte nekik a leánykának a fenti birtokokban levő javait is, hogy azokat addig bírják és használják, amíg az árvt eltartják.²⁹

Szintén a mérhetetlen drágaság és szegénység indokolta sárdi Szilágyi Mihály bevallását, aki 1603 decemberében kerek 100 forintért zálogosította el a jezsuitáknál a Kolozs megyei Gorbón és Sárdon levő birtokrészeit, igaz, hogy az összegből csak 12 forintot kapott kézhez a monostori kollégium és tartozékai officialisától, a fentebb említett Gáspár presbitertől.³⁰

A kolozsvári tanács Bocskay fejedelemmel kötött alkuja következményeként a jezsuiták 1605 júliusában kénytelenek voltak elhagyni a várost, miután néhány hónapig még Kolozsmonostoron tevékenykedtek, ahonnan végül november 12-én távoztak.³¹ Innen való távozásukhoz köthető két, 1606. november 4-én kelt bejegyzés, amelyek összefoglaló képet nyújtanak a jezsuiták által zálogjogon bírt jóságokról, az egyikhez fűzött lapszéli jegyzet pedig a távozás körülményeihez is adalékol szolgál. Mindkét szöveg az atyákat támogató, részben már katolizált polgárcsalád,³² a kolozsvári Bornemisszák és a jezsuiták közötti egyezséget taglalja. Ezek szerint a konvent

²⁶ Bánffy Péter bevallását lásd JezsOkm I/1. 276–277. A szöveg valójában a konvent 15. és nem a 16. jegyzőkönyvében található, és nem eladásról, mint ahogyan a közölt oklevél magyar nyelvű kivonatában szerepel, hanem zálogosításról van szó. Bánffy Mihály 1603. december 27-én kötötte le mákói birtokát a kollégium praefectus provincialisa, Maiorius Péter által képviselt jezsuitáknál. Lásd KmProt XV. 218^v–220^r

²⁷ JezsOkm I/1. XVI. (Bevezetés).

²⁸ KmProt XV. 170^v–171^r

²⁹ Uo. 170^r–170^v. Közlése, helyenként zavaróan téves olvasatokkal és félrevezető magyar kivonattal JezsOkm I/1. 217–219.

³⁰ KmProt XV. 171^r–171^v. Gáspár presbiter valószínűleg Fejérvári Dósa Gáspárral azonosítható, lásd JezsOkm I/1. 219.

³¹ JezsOkm I/1. XVII. (Bevezetés); JezsOkm I/2. 594–596.

³² Az idősebb Bornemissza Gergely nem volt még katolikus, de a Farkas utcai kolostor lerombolásakor az atyákat oltalmazta, a beteg Dormannus testvért pedig házába befogadta. Felesége viszont katolikus volt, leányai és fiai, akik a jezsuitáknál, majd máshol is tanultak, már mind évekkel korábban katolizáltak. Lásd JezsOkm I/1. 239–240. Az ifjabb Bornemissza Gergely kolozsvári tanulmányai után Olmübe, Ingolstadtba és Bolognába peregrinált, Ferenc nevű testvére Olmüben, majd Freiburgban, László pedig szintén Olmüben tanultak. Lásd Szabó–Tonk: *Egyetemjárás* 55, 90, 148.

előtt megjelent idősebb Bornemissza Gergely kolozsvári polgár azonos nevű, de már nemességet nyert fia, és előadta, hogy az elmúlt években nevezett apja 1800 magyar forintot, melyet az akkor idegenben levő fiai, a bevallást tevő Gergely, Ferenc és László szükségére szánt, a jezsuita atyáknak adott és kölcsönzött.³³ A páterek az összeget – mindkét Bornemissza Gergely engedelmével – saját szükségükre költötték („in usus suos proprios convertissent”), és mivel sem eddig, sem most, hogy az országból távozniuk kell („nec in presentiarum ex hoc regno recedentes”), nem tudták a pénzt megadni, de abból egy csekélységet törleszteni akarnak, ezért a jezsuita kollégium kolozsmonostori javainak provisor a („provisor bonorum Colosmonostriensium collegii societatis Jesu in Transylvania”), Fehérvári Gáspár – az egész rend nevében – ama zálogos jószágokat, melyeket [a konvent] másik levelében felsoroltak, átengedi a nevezett Bornemissza Gergelynek és Gergely nevű fiának, valamint mindkét nemű örökösöknek. Együttal kikötik, hogy ha a zálogösszeg a nevezett adósságuk összegét meghaladná, akkor a Bornemisszák a többletet kötelesek az atyáknak megadni, és ugyanúgy, ha a zálogösszeg nem éri el a tartozás összegét, akkor az atyák azt kiegészítik, és hitelezőiket kielégítik. Az ugyanazon a napon kelt másik konventi oklevelet is bemásolták a jegyzőkönyvbe, s ebben valóban tételesen felsorolták a jezsuiták által zálogjogon bírt jószágokat: Mákóban és Borsán a nagyfalusi Bánffy István által 400 magyar forinton, a zentelkei Bánffy Ferenc által pedig 1200 forinton lekötött részek, a zentelkei Bánffy Péter által 150 forintért elzálogosított mákói részbirtok és ugyanott a zentelkei Bánffy Mihály által 60 forintért zálogba vetett jószág, Borsán a magyarói néhai Bánffy Gábor fia, István által 100 forinton lekötött birtokrész, továbbá a Zakariás János özvegye által 120 forintért zálogba vetett borsai jószág és ugyanott a Zakariás Boldizsár özvegye által elzálogosított örökségek, Csellegő Gáspár borsai jobbágy által 18 forintért lekötött nagy rét, Válaszút felől az újbudai Nagy Gáspár által 100 forintért elzálogosított Burjánosbuda, Diós és Kölesmező birtokbeli részek, a Sennyei Pongrác által 150 forinton lekötött kötelendi jószág és ugyanott a Vajda István által 60 forinton lekötött részbirtok, összesen 2377 magyar forint összegben.³⁴ Talán éppen a Bornemisszákra vonatkozó tartozás és a zálogösszeg közötti nagy különbség a magyarázata annak, hogy az ügylet végül nem valósult meg. Mindkét bejegyzést áthúzva érvénytelenítették, az elsőhöz pedig a következő megjegyzést fűzte az egyik requisitor: „Haec fassio et contractus cum Gregorio Bornemizza retractata et cassata est per patrem rectorem Joannem Argentum tempore exitus eorum ex hoc Regno videlicet ante portam Monasteriensem 12 die Novembris 1606, coram me et Matthia Keovendy”.³⁵

E fenti, utólag érvénytelenített bevallással lényegében lezárul a erdélyi jezsuita jelenlét első korszaka, melynek során megszakításokkal ugyan, de szinte 30 évig működtek. Mielőtt rátérnénk a kolozsmonostori katolikus egyházzal és a jezsuiták itteni missziós tevékenységével kapcsolatos jegyzőkönyvi adatok ismertetésére, még egy igen értékes művelődéstörténeti adalékot közlünk, amely a jezsuita könyves kultúrához köthető. Viszonylag ritkán, de előfordult, hogy a konventi requisitorok egy-egy középkori protocollum üresen maradt lapjaira vezették fel az előttük megkötött ügyleteket. Így az Országos Levéltár Mohács előtti gyűjteményében DL 36406 jelzettel ellátott jegyzőköny 78–87. lapjaira, az 1602 táján összeállított helységnévmutató

³³ KmProt XVI. 125^v

³⁴ Uo. 126^v–127^r

³⁵ Uo. 125^v. Az érvénytelenítés tényét Kövendi konventi kollégája, Szentiványi György deák jegyezhetette le. Róla lásd Bogdándi Zsolt: *A kolozsmonostori konvent a fejedelemség korában*. EME, Kvár 2012. (Erdélyi Tudományos Füzetek 274.) 76–77.

mellé a konvent előtt 1601–1602 között tett bevallások fogalmazványait másolták be, köztük két levelet, melyet egy ismeretlen valószínűleg Petrus Maiorius tartományfőnök-helyetteshez intézett. A Kolozsváron 1602. szeptember 4-re keltezett levél szerint annak fogalmazója nem-régiben megkapta (Maiorius?) Péter atya céduláját, melyben arra kérte, hogy szerezzen be bizonyos erasmista könyveket, valamint Pagnini héber lexikonját és egy *Isagoge chronologicát*.³⁶ E köteteket a levél ismeretlen írója meg is találta egy bizonyos Bernádnál („apud Bernardum nostrum chemistam [?]”), aki a Pagninust nem adta kevesebért, mint nyolc forint, de ha azt megvásárolják, akkor a másik kötetet ingyen is odaadná. Hogy ki lehetett ez a titokzatos kolozsvári kémikus vagy orvos, esetleg alkimista,³⁷ aki könyvekkel látta el a jezsuitákat, csak találgatni tudjuk. A városban működő Jacobinus Bernád doktorral való azonosítása valószínűnek tűnik, már csak azért is, mert az unitárius egyházfiak számadáskönyvei szerint 1600 nyarán egy graduál írásához fekete tintát vásároltak tőle, ennek előállítására pedig komoly szakértelmet igényelt, és a vegyészkedéssel foglalkozó „orvosdoktorok, patikáriusok vagy alkimisták feladata volt”.³⁸

Bocskai Istvántól Bethlen Gábor trónra kerüléséig a katolikus egyház mozgástere egyre jobban szűkült, a jezsuiták kitiltásáról kelt törvénycikkelyt megújították, 1610-ben pedig még az utolsó két jezsuitának is el kellett hagynia Szilágysomlyót és Gyulafehérvárt, a ferenceseknek pedig a tövisi kolostorból kellett távozniuk.³⁹ A többségében katolikus népességű Kolozsmonostornak ekkor nem volt papja sem, a jezsuiták által helyreállított, de villámcsapás sújtotta egykori bencés apátsági templomot sem használták.⁴⁰ Ebben a helyzetben változást csak Bethlen Gábor uralkodása és az 1615-ös kolozsvári országgyűlés templomhasználatra vonatkozó végzése hozott, miszerint a templom azé a felekezeté, amely az adott településen többségben van. Így kapták vissza a katolikusok a monostori apátsági templomot, az uradalom viszont továbbra is világi birtokosok, olykor katolikusok, máskor protestánsok kezében maradt. Az országgyűlési végzések ellenére, korlátozott számban ugyan, de a jezsuiták is visszatérhettek, a monostori templomban szertartásokat végezhettek, és iskolát is fenntarthatnak. A katolikus egyházi intézmények fennmaradásához nagymértékben járultak hozzá a településen vagy a távolabb környéken élő nemesek kegyes adományai, esetünkben „Galambfalvi, más néven Szentpáli Borbála” testamentuma, aki 1621-ben „házát örök tulajdonjoggal az ott szolgáló katolikus papokra hagyta”, és melyben később a jezsuita rendház és iskola működött.⁴¹

Ennek az adománynak voltak azonban előzményei, illetve többen és mások is támogatták rendelkezéseikkel a kolozsmonostori és környékbeli katolikus közösség megerősítését. Az egyik

³⁶ DL 36406, fol. 86.: „[...] rogavit etiam tua R. ut quosdam libros Erasmanos nempe Thesaurum Pagnini et Isagogen chronologicam perquirerem [...]”. Bizonyára Xanthus Pagninus (1470–1541) itáliai domonkos szerzetes *Thesaurus linguae sanctae sive lexicon hebraicum* című munkájáról (https://books.google.ro/books?id=3g1EAAAACAAJ&redir_esc=y), illetve Buchholzer Abraham (1529–1584) protestáns teológus kronológiai művéről (https://books.google.ro/books?id=Uvpf1dcygwC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) lehetett szó.

³⁷ A *chymista* „érváltoztató alkimista” jelentését Szenczi Molnár Albert szótára adja meg: *Dictionarium Latino-Ungaricum*. Nürnberg 1604. MTA Irodalomtudományi Intézet, Bp. 1990. (reprint kiadás)

³⁸ Ezt az azonosítást alátámasztja, hogy Bernád doktor a levél keltekor még életben volt. Lásd Herepei János: *Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. III.* Bp.–Szeged 1971. 510–512.

³⁹ Varga Júlia: *Katolikus közép- és felsőoktatás Erdélyben a 17. századtól a 19. század közepéig*. Doktori disszertáció, Bp. 2007. 15.

⁴⁰ Dr. Bíró Vencel: *A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen és a Rákóczy fejedelmek idejében*. Minerva, Cluj-Kvár 1931. (Erdélyi Tudományos Füzetek 35.) 4.

⁴¹ Uo. passim.

ilyen támogatási kísérlet Zámbó Mihály nevéhez köthető, akinek a háza végül egészen más rendeltetést kapott, és utóbb a monostori református egyház első templomául szolgált.⁴² Hogy miként távolodhatott el ennyire az eredeti szándéktól a megvalósítás, és hogy ki volt ez a kissé szokatlan nevű adományozó, az alábbiakból remélhetőleg kiderül. Herepei szerint „a dunántúli Vas megyében birtokos ősi nemes felsőőri Zámbó család” tagja, Mihály 1607-ben szerzett nemeslevelet Rákóczi Zsigmond fejedelemtől.⁴³ A hivatkozott címeres nemesítés azonban elég világosan fogalmaz Zámbóval kapcsolatban, elmondva, hogy Kolozsmonostorról való, és nemtelen szülőktől származik.⁴⁴ Nemtelen származását ugyanabból az évből egy másik adat is alátámasztja, mely szerint Rákóczi Zsigmond kancellárja, Petki János közbenjárására Zámbó Mihály nagyobb kancelláriai íródeák élemedett korú anyját, a *providus* tehát jobbágyrendű, néhai Zámbó István Kolozsmonostoron lakó özvegyét minden adó és szolgáltatás terhe alól felmentette.⁴⁵ Az így nemességet nyert jobbágyfi ugyanezen év decemberében a kolozsmonostori Alszeg utcában, Keresztély János és Bácsi Ambrus házainak szomszédságában levő házára is mentességet kapott, és az immár nemesi udvarház birtokába a következő év májusában be is vezették a kolozsmonostori prefektus és Bornemissza Zsigmond jobbágyainak a jelenlétében.⁴⁶ Zámbó kis örökségét hamarosan újabb szerzeményekkel egészítette ki. Az uradalmat ekkor birtokló Kamuthi Farkas „dolgaiban való jámbor szolgálatáért” a kolozsmonostori jószágban csereként adott neki egy pusztá házhelyet, amely talán azonos azzal, melyet a magvaszakadt nagybátyjától, Zámbó Pétertől egyébként is megörökölt, és melynek 1608-ban zajló iktatásakor a szomszédok között megjelent a birtok katolikus papja, Fejér Miklós is.⁴⁷ Egy 1609. júniusi bejegyzés viszont arra utal, hogy az iktatás ellenére sem birtokolhatta e jószágot zavartalanul, ekkor ugyanis azért tiltakozott, mert Kamuthi Farkas magának eszközölte ki és foglalta el ugyanazt, a korábban Zámbó Péter által lakott jobbágytelket.⁴⁸ Egy 1614-es adatunk szól arról, hogy végül a Kolozsmonostort birtokló Kamuthi és Zámbó Mihály csere útján kiegyeztek úgy, hogy a kancelláriai íródeák a saját háza mellett levő házhelyet kapja meg a vitatott telekért.⁴⁹

Talán a földesúrral való elhúzódó konfliktusa,⁵⁰ de a háborús idők bizonytalanságai mindenképpen arra késztették, hogy Zámbó Mihály 1611 októberében a konvent előtt írásba

⁴² Erről lásd Herepei János: *Kolozsvár történeti helyrajza*. Szerk. Sas Péter. Művelődés, Kvár 2004. (A továbbiakban Herepei: *Kolozsvár helyrajza*) 455–474.

⁴³ Uo. 455.

⁴⁴ MNL OL, Gyulafehérvári Káptalan országos lt., Erdélyi fejedelmi kancellária, F1 Libri regii, VIII. fol. 22^r–22^v. Az adatot Fejér Tamásnak köszönöm.

⁴⁵ MNL OL, Erdélyi fiskális levéltár, M fasc. 14. XXII. sz., 32450 mf. tekercs

⁴⁶ Uo. Q fasc. 14. XXII. sz., 32450 mf. tekercs

⁴⁷ Uo. O fasc. 14. XXII. sz.; R fasc. 14. XXII. sz., 32450 mf. tekercs. Fejér Miklós nevét a kolozsmonostori plébánosok jegyzékét közlő tanulmány nem említi: Ferenczi Sándor: Kolozsmonostori lelkipásztorok. *Studia Theologica Transylvaniensis* 18. évf. 2015/1. 77. Az 1610-es beszercei országgyűlést követően bizonyára távozni kényszerült. Vö. *Erdélyi Országgyűlési Emlékek VI. 1608–1614*. Szerk. Szilágyi Sándor. MTA, Bp. 1880. (Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési Emlékek. Erdélyi Országgyűlési Emlékek) 170. Személyét a plébániatemplom és egyházközség történetét bemutató munka sem ismeri, lásd Sas Péter: *A kolozsmonostori fájdalmas Szüzanya plébániatemplom és egyházközség története*. Verbum, Kvár 2010.

⁴⁸ *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1600–1613*. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi Gálfi Emőke. EME, Kvár 2016. (Erdélyi Történelmi Adatok VIII. 2.). 220. sz.

⁴⁹ MNL OL, Erdélyi fiskális levéltár, V fasc. 14., 32451 mf. tekercs.

⁵⁰ Kamuthi és Zámbó végül tanácsurak közvetítésével 1617 májusában jutottak egyezsre, ezek szerint Kamuthi megígérte, hogy Zámbót személyében és örökségében leveleinek tartalma szerint nemesnek ismeri el, de az örökségén

foglaltassa végrendeletét.⁵¹ Rendelkezése szerint minden atyai és szolgálataival szerzett ingóságát és ingatlanait, nevezetesen a kolozsmonostori nemesi udvarházát az ahhoz tartozó pusztá telekkel, örökségekkel, szántóföldekkel, szőlőkkel és allodiumokkal, úgyszintén házi eszközeit, készpénzét, arany- és ezüstműit édesanyjának („dulcissima sua genitrice cuius nutritione honeste educatus fuisset”), néhai Zámbo István özvegyének vallja úgy, hogy az élete végéig azokról szabadon rendelkezessen, halála közeledtével pedig a javak kétharmada („bessem seu dualitatem”) – minthogy közelebbi rokonaik nincsenek – a kolozsmonostori templom építésére („ad aedificationem templi Colosmonostrensis”), harmada pedig a szegényekre és atyafiaikra maradjon. A kétharmad pedig addig, ameddig a monostori egyháznak nincs katolikus papja („tantisper dum catholicus presbiter in ecclesia Colosmonostrensi desideratur”), kolozsvári katolikus főemberek kezébe adassék megőrzésre, hogy amikor eljön az ideje, adják a maguk során a templom és a papok szükségére. Azt nem tudjuk, hogy mi történt e végrendelet elkészülte és Zámbo Mihály 1630-ban bekövetkezett halála között, de Porcsalmi András, kolozsvári református lelképásztor 1679-ben kelt levele szerint Zámbo kúriáját a törvényes örökösöktől ifjabb Rákóczi György vásárolta meg, majd Csulai György püspök kérésére 1654-ben „Templumnak dedicaltatott és könyörgéseknek és egyéb közönséges Isteni Tiszteletnek és szolgálatnak házává conferaltatott”.⁵² Porcsalmi elmondását alátámasztja az a jelentés is, melyet a kisebb kancellária jegyzői 1655 januárjában állítottak ki, és amely szerint kiszálltak Kolozsmonostorra Rákóczi ottani nemesi udvarházához, amely korábban néhai kolozsmonostori Zámbo Mihályé volt, majd Szászfenesi Mihály kolozsmonostori katolikus pap panaszára eltiltottak bizonyos református lelkészeket és az azokkal egyetértőket hitük terjesztésétől és a nyilvános prédikálástól („a nova inductione divinae professionis eorum ac publica ibidem instituendo concione”).⁵³ Zámbo eredeti szándéka ekkorra már feledésbe merülhetett, a monostori, valamint Kolozsvár falain belül és kívül lakó katolikus közösség nevében előadott tiltakozásában Szászfenesi nem erre, hanem a rendi nemzetek uniójának felbontására és az országgyűlési végzések megsértésére hivatkozott, nem sok eredménnyel. Itt jegyezzük meg, hogy minden jel szerint a Zámbo-kúria melletti Császkai- vagy Gál-udvarházat is eredetileg a katolikus egyháznak szánták, mint ahogyan az erről 1643-ban kelt új adománylevél hátlapjára tett feljegyzés tudósít: „Gal Istvanne monostori nemes hazarol valo level melyet a monostori ecclesianak es patereknak hagiott testamentumba. Tott pedig testamentumot a kaptalan es nemes szemellyek elott”.⁵⁴

Mint említettük, a kolozsmonostori katolikus plébánia 17. századi újraalapítójának az irodalom Galambfalvi Szentpáli Borbálát tekinti, aki monostori nemesi udvarházát az ott szolgáló katolikus papokra hagyta,⁵⁵ ebben a kibővített épületben letek aztán otthonra a jezsuiták és az iskola. Erre a házra vonatkozó első forrásunk is, a Zámbo-féle örökséghez hasonlóan, 1607-ből

kívül más földeket ne zálogosítson vagy vegyen és kiváltságoltasson, hanem azokról a patrónusoknak és örökösöknek dézsmájukat, jövedelmeiket megadja. Lásd MNL OL, Erdélyi fiskális levéltár, Z fasc. 14. 32450 mf. tekeres

⁵¹ KmProt XVI. 146e–146^f

⁵² Herepei: *Kolozsvár helyrajza* 456–458.

⁵³ MNL OL, A Kolozsmonostori konvent levéltára, Kolozsvár városát illető iratok (F 31), fol. 112–113. A katolikusok panaszára a kolozsmonostori udvarbíró írásban tett választát hiányosan közli Jakab Elek: *Kolozsvár története II.* Bp. 1888. 704–705.

⁵⁴ MNL OL, F234 Erdélyi fisc. lt., F fasc. 16. (32451 mf. tekeres).

⁵⁵ 1621 novemberében kelt végrendeletének kiadása *Erdélyi egyháztörténelmi adatok I.* Szerk. Veszely Károly. Kvár 1860. 334–335. A monostori plébánia levéltárában levő, hibás másolat alapján Sas Péter: *i. m.* 174.

való, amikor a konvent előtt a fejedelem jobbágya, Varga, másként Bodor Gergely a nemrégiben épített monostori házát, az út déli során, Székely Lukács és néhai Dobos János telkei mellett, 25 magyar forintért eladta néhai Szentpáli János özvegye, Bánffy Anna szolgálójának (*pedissequa*), nagygalambfalvi néhai nemes Benedekfi János leányának, Borbálának.⁵⁶ Ebből a szövegből két következtetést vonhatunk le: egyrészt az irodalomban valószínűleg tévesen, egy jóval későbbi forrás alapján tartják Szentpáli asszonynak Benedekfi Borbálát,⁵⁷ aki csak egy Szentpáli özvegy szolgálója volt, másrészt az 1621-ben a katolikus egyház részére rendelt ház egy szerény méretű, megnemesített jobbágylak volt,⁵⁸ amelyhez aztán, mivel szűknek bizonyult, két vagy három jobbágyházat is hozzácsatoltak.⁵⁹ A monostori katolikus parókia ily módon való kibővítését forrásaink alapján is követni tudjuk. Előbb 1627-ben „az Romai religion leveo Catholicusok” megvásárolták a Benedekfi-féle ház szomszédságában levő, korábban Dobos János által bírt telket, e szerződéshez pedig a következő évben a fejedelem is hozzájárult, mentesítve a telket minden adó és szolgálat terhe alól.⁶⁰ 1628-ban Kamuthy Miklós, hogy kifejezze a katolikus egyház iránti jóindulatát Kolozsmonostoron, a jezsuiták parókiája („domus parochialis Societatis Jesu”) melletti telkének fele részét a jezsuita atyáknak, nevezetesen Móry Istvánnak és a monostori katolikus egyháznak adományozza, és azt a parókiához csatolja.⁶¹

A katolikusokat támogató Kamuthyak kolozsmonostori birtoklása után, valószínűleg 1630-ban az uradalom hídvégi Mikó Ferenc kezére került, s ezzel véget is érhetett a Bethlen-kori lassú, de viszonylag nyugodt építkezés korszaka. Ezt jelzi már az ebben az évben Kolozsváron lakó Kovács János deáknak és Tölcséres Istvánnak az erdélyi katolikusok és Móry István monostori pap nevében előadott tiltakozása, melyben kijelentették, hogy a kolozsmonostori kastély kapuja feletti szobát, melyet a monostori katolikusok adományként bírnak, senkinek nem engedik át, még magának Mikónak sem.⁶² Ha jól értelmezzük a szakadozott és nehezen olvasható bejegyzést, akkor az említett épületen kívül, amely fejedelmi adományból a katolikus diákok használatára és lakásaként szolgált („quod videlicet pro usu et habitatione studiosorum catholicae Kolosmonostrensium...”), igényeiket fenntartották a tizedjövedelmek negyedrészére és egy

⁵⁶ MNL OL, F234 Erdélyi fisc. lt., P fasc. 14. (32451 mf. tekeracs)

⁵⁷ Bíró Vencel szerint „székely nemzetség volt Galambfalvi Borbála, valamelyik novai Szentpálinak volt a felesége, azért fordul elő Szentpáli néven is” lásd Bíró: *i. m.* 5. Borbálának a Szentpáli nemzetségből való eredete egyedül Milley János jezsuita az eseményektől távoli, 1648-as jelentésében fordul elő, lásd EOE XV. 479.

⁵⁸ Mentésítései: 1607. december 5.: MNL OL, F234 Erdélyi fiskális lt., N fasc. 14. (32541 mf. tekeracs); 1609. február 10.: MNL OL, F234 Erdélyi fiskális lt., S fasc. 14. (32541 mf. tekeracs).

⁵⁹ Milley szerint „sed quia nobilitatis ille fundus angustus fuisset pro nostris, adjectae sunt aliae duae, vel etiam tres domus rusticae, utrinque cingentes illam, et sic amplior longe facta est”. Lásd EOE XV. 479–480.

⁶⁰ MNL OL, F234 Erdélyi fisc. lt., L fasc. 15. (32451 mf. tekeracs)

⁶¹ KmProt XXIII. 41^r, 43^v és 44^r

⁶² KmProt XXIII. 134^r: „circumspecti viri Joannes [littera]tus Kowachy et Stephanus Teolchyeres inhabitatores civi[tatis] Koloswar nominibus et in personis univer[sorum] tam magnatum et [?] nobilium, quam etiam civium ac plebeae quoque conditionis catholicorum hominum in hoc regno Transsylvaniae commoran[tium] ut et etiam reverendi in Christo patris Stephani Mori moderni sacerdotis catholici Kolosmonostrensis ac futurorumque eodem officio fungen[tium] solemniter protestantur super eo quod ipsi domum super portam castelli Kolosmonostrensis aedificatam, anteaque ad ecclesiam seu templum eorundem dominorum Catholicorum [Ko]losmonostorien[sium] bono jure ac etiam donatione mediante tentam et possessam nulli alienae personae sed nec etiam magnifico domino Francisco Miko de Hidwegh (cui videlicet [in pre]sentiarum dictum castellum cum possessionibus ad id [pertine]ntes statuta esset) possiden[dam?] contra ius suum [conces]sunt, sed ius suum predictum totaliter pro se et e[cclesiae] predicta catholica reservabunt”.

bizonyos malom hasznára is. A fentiek alapján bizonyosnak látszik, hogy a Milley atya leírása⁶³ alapján nehezen lokalizálható jezsuita iskolaépületek közül az egyik, vélhetően a konviktus a kastélykapu feletti építmény volt. Ebben lakhatott talán 1633-ban az a Cegői Ferenc deák is, aki a jezsuiták iskolájában tanult, és kántorságot viselt, és akire a kolozsmonostori egyház szegényei között éldégelő („inter pauperes ecclesiae Colosmonostrensis eleemosyna victitans [?]”) nagynénje szászcegyői örökségeinek negyedrészt hagyta.⁶⁴

A 17. században az erdélyi jezsuiták egyik legnagyobb jótévjője Erdélyi István tanácsúr volt, aki 1638-as végrendeletével több birtokot és jelentős összeget hagyott a kolozsvári, gyulafehérvári és a székelyföldi rendházakra.⁶⁵ Erdélyi halála után a jezsuiták nem juthattak a rájuk hagyott jószágok birtokába, akárcsak özvegye, Mindszenti Krisztina, mert Rákóczi 1642-ben, Erdélyi temetését követően azonnal lefoglaltatta azokat.⁶⁶ Ehhez az idősebb Rákóczira igen jellemző eljáráshoz köthetők a jezsuitáknak a konvent előtt tett tiltakozásai, melyek közül az első 1642. augusztus 30-án kelt.⁶⁷ Eszerint a kolozsmonostori katolikus egyház jezsuita páterei azért tiltakoztak, mert a néhai Erdélyi István tanácsúr és Torda vármegyei ispán által fejedelmi jóváhagyással nekik rendelt magyarzsuki jószágot Rákóczi annak halála után a maga részére fizetség nélkül lefoglalta. A jezsuitákat ért sérelmeket Rajki Gáspárnak, az erdélyi misszió superiorjának ez ügyben kelt tiltakozása foglalja össze, melyet 1644. szeptember 25-én élőszóban, de halkan mondott el a kolozsmonostori templomban, a katolikus vallású Pálfi István requisitor jelenlétében.⁶⁸ Először is a zsuki, Oláh- és Magyarkályán, valamint Asszonyfalva birtokbeli részek fiskus általi lefoglalása ellen tiltakozott, illetve a fejedelem fiának, Rákóczi Zsigmondnak azokba való bevezetése ellen, melynek nyilvánosan nem mert ellentmondani. Végül, ahogyan a tiltakozásból kiderül, apja adományaként Zsigmond a kolozsmonostori uradalmat is elnyerte, és abba be is iktatták, az ország törvényei és a jezsuiták adománylevelei ellenére, melyek szerint a monostori templomot újjáépítették, a katolikus vallást abban gyakorolták, és a parókiát is szabadon bírták.⁶⁹

⁶³ EOE XV. 481.

⁶⁴ KmProt XXVIII. 167^v

⁶⁵ A jezsuitákra hagyott tőkealap sorsáról lásd Jakab Elek: A kolozsmonostori apátsági zárda mint üldözöttek menhelye. Első közlemény. *Századok* 23. évf. 1889. 8–9.

⁶⁶ Koncez József: Mindszenti Krisztina javai elfoglalása 1642-ben. *Történelmi Tár* 1885. 203–208.

⁶⁷ KmProt XXVIII. 131^v utáni számozatlan lapokon.

⁶⁸ „Ego Casparus Raiky societatis Jesu religiosus sacerdos et p[a]t[er], missionis in Transylvania superior coram capitulo seu conventu Kolosmonostoriensi celebri talem contradictionem, *protestationem et inhibitionem tacite* eo quod sciam tum personam meam, tum nomen ipsum Societatis Jesu licet innocenter odiosum esse apud illustrissimum principem propter quosdam malevolorum accusationes ac pro inde publice et suo tempore ac more consueto non sim ausus.” Bathyanum, Kolozsmon Konv. Lt. LXXIX doboz, 19. sz. (régijelzete: Kolos, U. no. 48.). Pálfi Istvánról lásd Bogdándi Zsolt: Enyedi Pálfi István (1627–1667) avagy a kolozsmonostori konvent a fejedelmek és a nemesség szolgálatában. In: *A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása*. Szerk. Papp Klára–Püski Levente–Novák Ádám. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen 2019. 71–80.

⁶⁹ „Primum quidem bona Sukiensia cum Olah et Magyar Kalia ac Aszony falva quae tanquam legatarius post mortem generosi domini Stephani Erdely de Somkerek a coniuge eius generosa domina Christina Minczenty in possessionem acceperam et eidem ad tempus et beneplacitum meum in usum possidenda concesseram fiscus potentiosus occupavit nec ne tanquam superiore societatis ac in iisdem bonis iure legatarii haereditate modo contentavit. Secundo in iisdem bonis Sukiensibus donatione habita a suo illustrissimo parente filius illustrissimus dominus Sigismundus Rakoczy statutionem celebravit cui contradicere publice non sum ausus ne gravem licet gratis indignationem illustrissimi principis incurrerem ac proinde nunc tacite contradico. Tertium est quod idem illustrissimus dominus Sigismundus Rakoczy ex liberali erga se parentis illustrissimi donatione statutionem celebravit in bonis Kolos Monostoriensibus in comitatu Colosiensi cui similiter contradicere non sum ausus publice nunc vero tacite contradico, non solum quatenus praeiudicat

Lényegében ennyi az, amit a konvent 23 fejedelemségkori jegyzőkönyve átnézése során sikerült összegyűjtenünk a katolikus egyház kolozsvári és kolozsmonostori történetéhez. Szétszórt, tematikusan gyakran nem összefüggő és olykor jelentéktelennek tűnő adatok, amelyek azonban reményeink szerint valamelyest kiegészítik a témára vonatkozó, meglehetősen hiányos ismereteinket.

Church Historical Data from the Protocols of the Convent of Cluj-Mănăştur. The Jesuits and the Church of Cluj-Mănăştur

Keywords: places of authentication, Cluj-Mănăştur, registers, Jesuits, Church History

The registers of the place of authentication of Cluj-Mănăştur are considered the most important sources for the medieval history of Transylvania. The protocols of this place of authentication were preserved even after the secularization of the ecclesiastical estates and the moving of the archive and the appointed *requisitors* to the city of Cluj. In the approximately 30 volumes from the princely period, there are also records of the testimonies of the few Catholics in the town and its surroundings as well as the various legal acts concerning the activity of the Jesuits. The aim of this work is to present these sporadic data on the history of the Catholic Church, and in particular those concerning the Catholic parish of old Cluj-Mănăştur.

Regni articulis et literis nostris donationalibus quibus et templum Monostoriense reaedificare et in eodem catholica exercitia libere exercere et domum parochialem libere possidere conceditur sed etiam quatenus praeiudicat libertati et praescriptioni bonorum ecclesiasticorum. De his omnibus iterum atque iterum protestor contradico et inhibeo. Actum in Kolosmonostor die 25 Septembris, anno domini 1644.” Batthyaneum, Kolozsmon Konv. Lt. LXXIX doboz, 19. sz. (régí jelzete: Kolos, U. no. 48.)